

Soltan Abdylhamyt we «Şerlok Holms» rowaýatlary: Soltan A.K.Doýl bilen duşuşdymy?

Category: Hekaýalar, Kitapcy, Romanlar, Taryhy makalalar, Ýatlamalar

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Soltan Abdylhamyt we "Şerlok Holms" rowaýatlary: Soltan A.K.Doýl bilen duşuşdymy? SOLTAN ABDYLHAMYT we «ŞERLOK HOLMS» ROWAÝATLARY: SOLTAN ARTUR KONAN DOÝL BILEN DUŞUŞDYMÝ?

Soltan Abdylhamyt halkara habar beriş serişdelerinde özi hakda ýazylan ähli ýazgylary yzygiderli okap-tanşyp durupdyr. Bulary terjimeçilerine üns bilen terjime etdiripdir we iň ownuk detaly-da gözden salmandyr

1903-nji ýylda hindistanly ýazyjynyň özi hakda ýazan makalasyny terjime etmek tabşyrylan terjimeçiň gözi gazetiň birinji sahypasyndaky hekaýa düşüpdür. Soltanyň detektiw

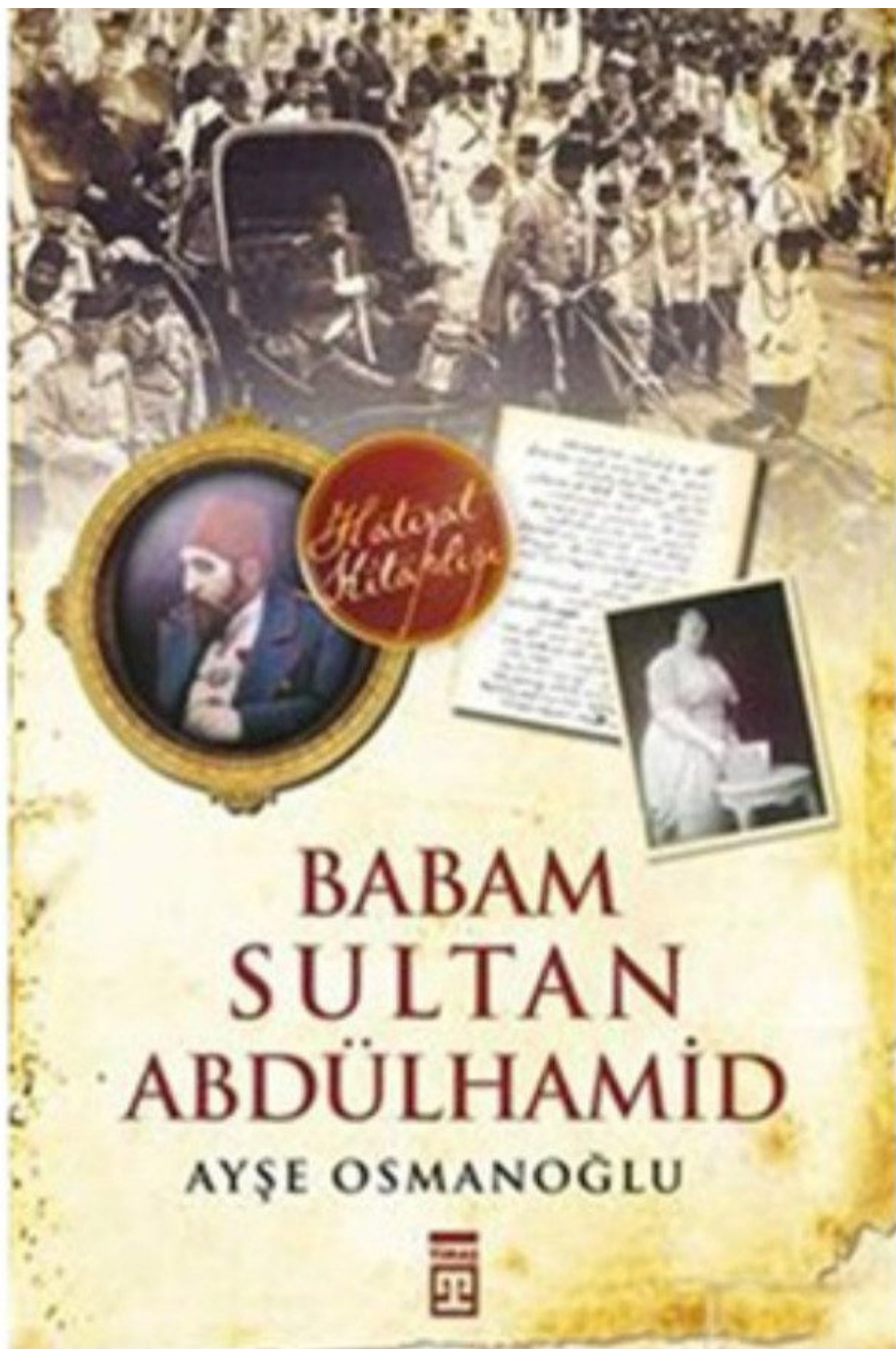
hekaýalary halaýandygyny bilýän terjimeçi hekaýany-da Soltan Abdylhamyt üçin terjime edipdir.

Soltan Abdylhamyt üçin kitaplar we hekaýalar gündelik durmuşyň hysyrdylaryndan ýadan wagty hezil beripdir. Aýşe Osmanogly bu ýagdaýy gürrüň berende soltanyň köplenç uklamazynyň öňýany birine okadyp diňländigini aýdýar.

Käwagt okalýan eser uklajak wagty soltanyň ukusyny-da gaçyryp bilipdir:

«- Gündizlerine meni başagaý eden işleriň ýadawlygyndan çykmak, pikirimi başga taraplara sowup, kellämi ýeňletmek we rahat uklap bilmek üçin her gije otagymda kitap okadýaryn. Okadýan eserlerim gowy bolsa, bütinleý ukym gaçýar. Şonuň üçin birnäçe romanlary terjime etdirýärim. Kiçi ýaşlarymda enekäm maňa hüwdi aýdyp bererdi. Indem okalýan kitaplar maňa şeýle ýakymly täsiri berýär. Köplenç ýarsyny diňleýän, ýarsyndan geçensoň uklap galýaryn. Ine, meniň ukymyň dermany şu».

(Aýşe Osmanogly «Kakam Soltan Abdylhamyt»).

Kitaplara şolar ýaly ýakyn duran soltan aýratynam detektiw hekaýalary gowy görüpdür. Ine, şolar ýaly gijeleriň birinde Soltan Abdylhamydyň süýt emşen dogany Eswapşybaşy Ismet beý

terjimeçiniň terjime eden kiçijik hekaýasymy-da soltana okap beripdir. Soltan Abdylhamyt bu hekaýany haýran galmak bilen diňläpdir.

Soltan Abdylhamyda şeýle täsirini ýetiren hekaýa ser Artur Konan Doýlyň dünýä meşhur gahrymany Şerlok Holmsyň gysgajyk başdan geçirmesi bolan «Boş öýde bolan waka» («The Adventure of the Empty House») hekaýasydyr.

Şerlok Holms barada eşiden Soltan Abdylhamyt iňlis ilçisine ýörite haýyş bilen ýüzlenip, ser Artur Konan Doýlyň «Şerlok Holmsyň» ähli ýygynyndysyny getirtmegi sorapdyr.

Soltan Abdylhamydyň «Şerlok Holms» bilen gyzyklanyp başlandan soň iň köp gyzyklanylýan soraglaryň biremi ser Artur Konan Doýl bilen duşuşyp-duşuşmandygy hakdaky meseledir.

Soltan Abdylhamyt II / Fotosurat: Wikipedia

• **Soltan A.K.Doýl bilen duşuşdymy?**

Soltan Abdylhamydyň «Şerlok Holmsyň» awtory Artur Konan Doýl bilen duşuşmandygyny aýdýan iň esasy çeşme awtoryň öz ýatlamalarydyr.

Doýl «Ýatlamalar we başdan geçirmeler» atly eserinde ilki Müsüre, yzyndan Grek adalaryna we ahyrynda Stambula gelendigini aýdýar. Ol Stambulda bolan günlerinde Soltan Abdylhamydyň özüne adýudantyny ugradandygyny, onuň bilen görşesiniň gelýändigini, ýöne Oraza aýy bolandygy sebäpli görşüp bilmejekdiklerini aýdandygy barada ýazýar.

Artur Konan Doýl

Ýogsam bolmasa, Odýan epeniniň öňe süren pikiri başga senarä esaslanýar. Odýanyň pikirçe Soltan Abdylhamydyň Doýl bilen duşuşmazlygynyň sebäbi gümanaly pikirleridir. Doýlyň nähili ýiti synçydygyny bilýän soltan köşgüniň iň inçe detallaryna çenli hekaýalaryna geçirmekden gorkandygy üçin onuň bilen

görüşmändir.

Kabul edişlik wagtynda patyşanyň köşgüni mazaly gözden geçirip, täze ýazjak eserinde girizer öýdendigini, muny dost-ýarlaryna aýdyp, hatda redaktory bilen täze eser üçin ylalaşyk baglaşandygyny...

Bärde iň ilkinji we iň güýçli çaklama: Soltan Abdylhamydyň Doýl bilen görüşmändigini orta atýar. Bu babatdaky iň esasy çeşme ser Artur Konan Doýlyň özüdür. Ol ýatlamalarynda beýle duşuşygyň bolmandygyny, ýöne soltanyň özüne salam we «Şefkat» nyşanyny ýollandygyny aýdýar.

Ýene bir çaklama bolsa Abdylhamydyň Doýl bilen duşuşandygyny orta atýar. Bu pikiri öňe sürýänleriň iň esasy çeşmesi-de birnäçe ýyllap Stambulda bolan we jogapkärli wezipelerde işläň iňlis admiraly ser Genri F.Wuds.

Wuds duşuşygyň bolup geçendigini we özüniň hut şol ýerde bolandygyny ýazýar:

«Ol detektiw hekaýalary, aýratynam ser Konan Doýlyň eserlerini gowy görerdi. Birnäçe ýyl öň «Şerlok Holms» eserler tapgyrynyň awtory aýaly bilen bile Stambula gelipdi. Meniň gatnaşan dabaraly duşuşygymda Abdylhamyt Konan Doýla «Mejidiýe» nyşanyny dakypdy».

Bu pikire salgylanýan çeşmeler has başga hili maglumatlary-da

orta atýar. Gürleşip durkalar Soltan Abdylhamydyň Doýla maddy kömek edendigi we kitap ýazmak üçin ýumuş buýrandygy aýdylyar. Ýöne muny tassyklap biljek birinji derejeli çeşme ýok. Soltan Abdylhamyt «Şerlok Holms» rowaýatlary munuň bilenem çäklenmeýär.

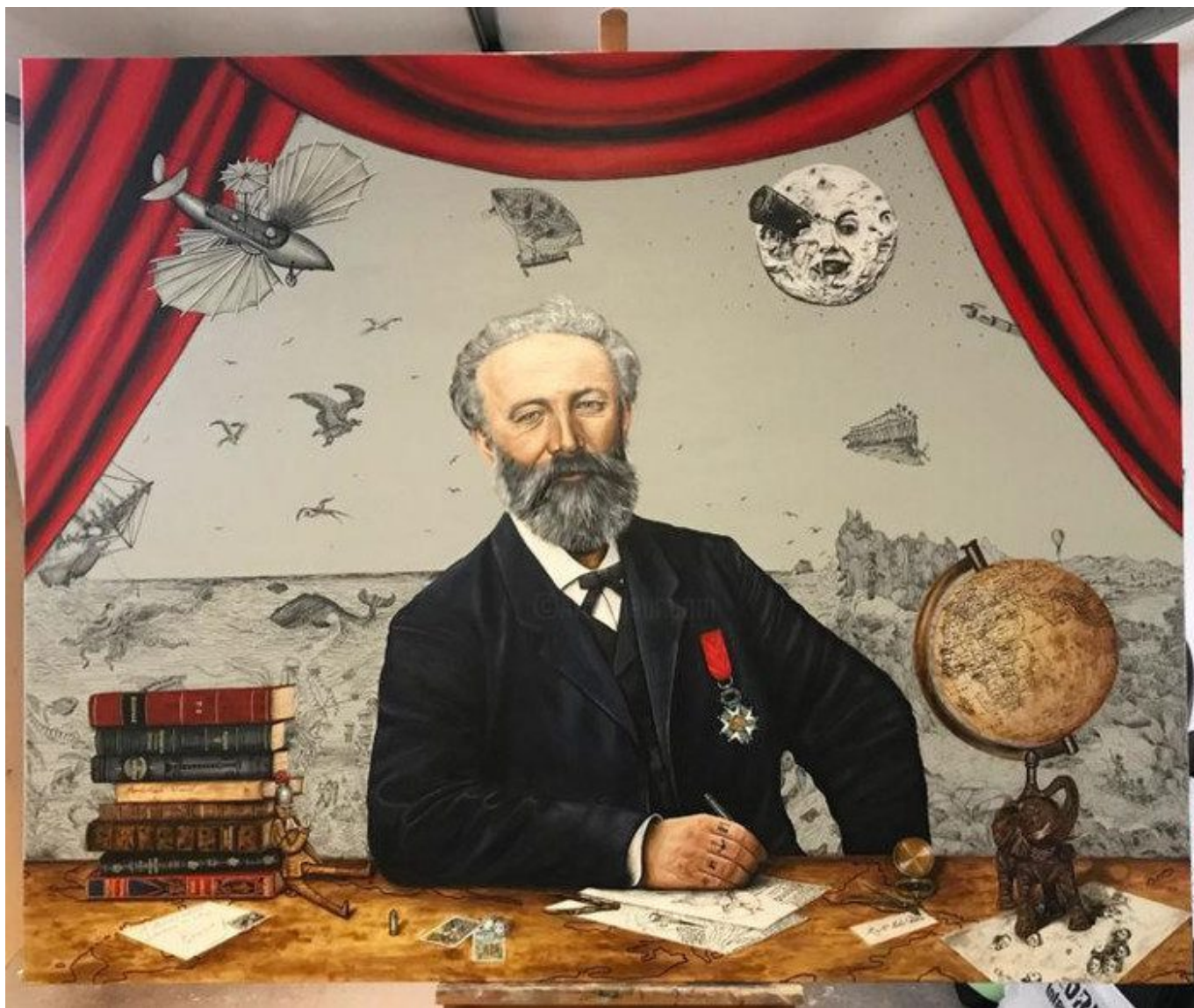
Ýerwant Odýanyň ýazan «Abdylhamyt we Şerlok Holms» eseri bu rowaýatyň kagyza geçirilen ilkinji romanydyr. Roman Soltan Abdylhamyt heniz aýatda dirikä – 1911-nji ýylda çap edilipdir. Eser döwrüniň şertlerine laýyklykdamy ýa syýasy sebäplerden ötrimi, belli däl welin, assyrynlyk bilen ýygy-ýygydan Abdylhamyda dil uzadýandygy we duşmançylyk meýlini oýarmaga synanyşýandygy sebäpli okyjyny biraz ürküzýär. Beýleki bir tarapdan deňsiz-taýsyz temanyň üstünde işleýär.

Romanda Soltan Abdylhamydyň howpsuzlyk gullugynyň işgärleri yzly-yzyna öldürilýär. Ýöne bu jenaýatlaryň aňyrsyndaky adamy anyklap bolmaýar.

Soltan Abdylhamyt munuň üçin Londonyň tanymal detektiwi Şerlok Holmsdan kömek soraýar. Holms çakylygy kabul edýär we jenaýatlaryň üstüni açmak üçin Stambula gelýär.

• **Soltanyň okan beýleki eserleri**

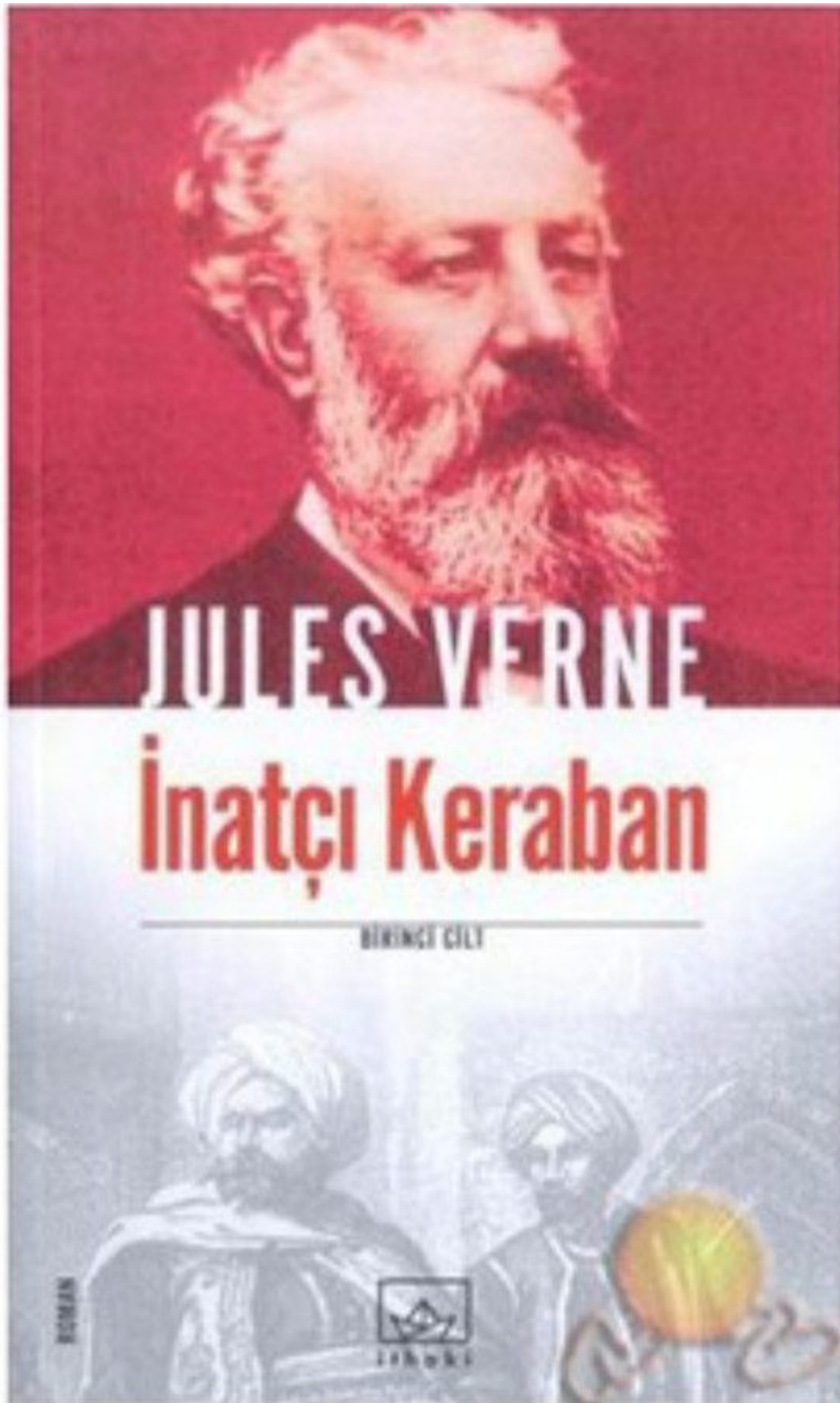
Soltan Abdylhamydyň okan detektiw kitaplary «Şerlok Holmsyň başdan geçirenleri» bilen çäklenmeýärdi. Soltanyň söýgüli ýazyjylarynyň arasynda Žýul Wern we Edgar Alan Po hem bardy. Eger Soltan Abdylhamyt Žýul Werniň eserlerini şazadalyk döwründe okap başlan bolsa, bularyň 1876-njy ýylda Soltan Abdyleziziň meşhur syýahatynda görşen bolmagy-da ähtimal. Ýöne muny tassyklap biljek haýsydyr bir maglumat elimizde ýok.

Žýul Wern / Surat: Artmajeur

Soltan Abdylhamyt Žýul Werniň kitaplaryndaky abzallara aýratyn uly üns beripdir. Käbir taryhçylar soltanyň harby-deňiz güýçlerine beren iki suwasty gämisini Žýul Werniň täsiri bilen alandygyny öňe sürýär.

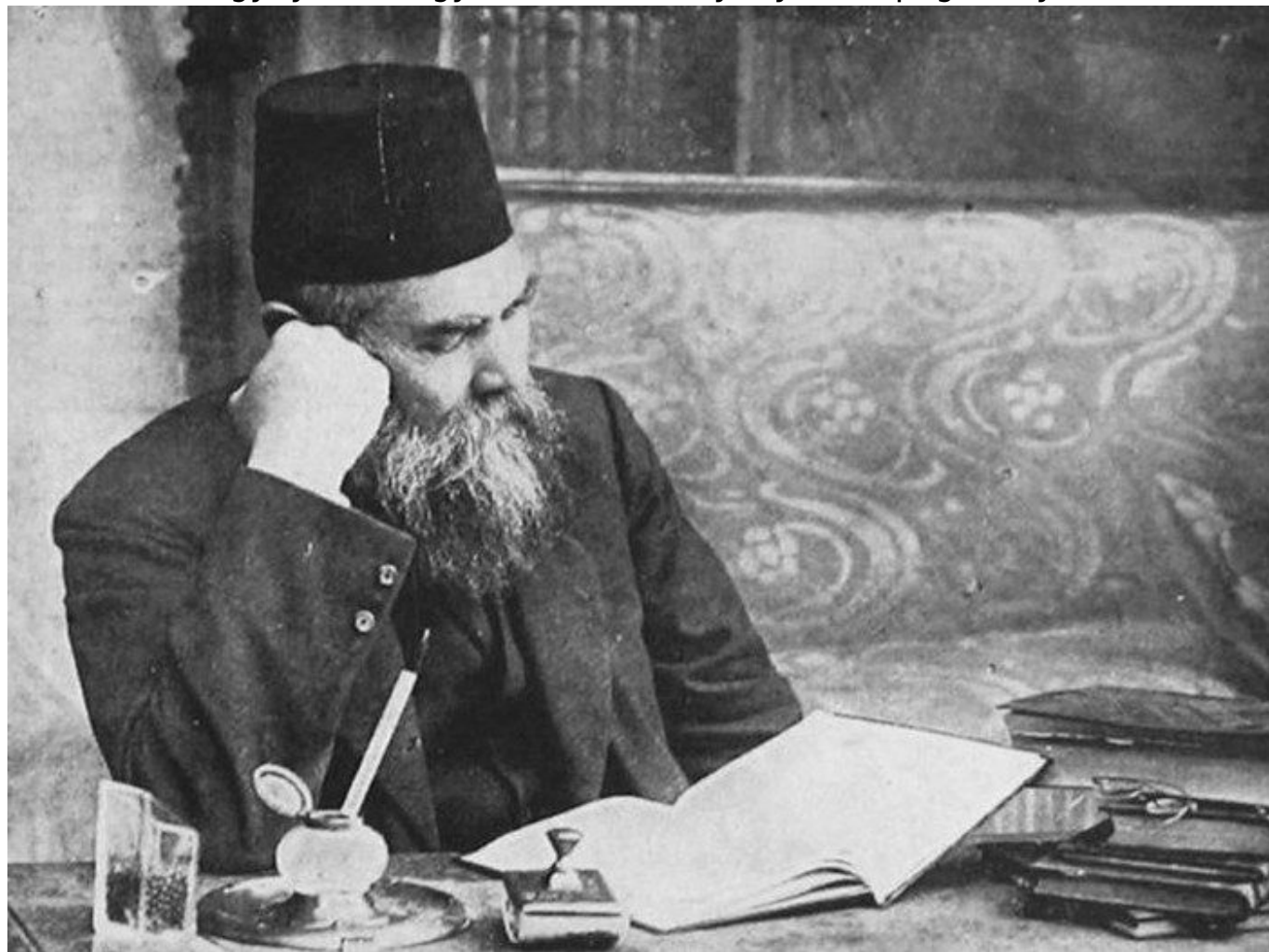
Gürrüňi hasam öňe uzadýan käbir eserler Soltan Abdulhamydyň Stambulyň Haliç raýonyndaky zawodlarda Žýul Werniň eserlerindäki abzallara meňzeş abzallary ýasatjak bolmaga synanyşandygyny, ýöne ugrugyp gidibermändigini aýtjak derejede jedele girýär.

Žýul Werniň eserlerinde türkler aýratyn obraz hökmünde ýer tutýar. Hatda türkler barada söz açýan aýratyn eseri-de bar. Türk diline «Özdiýenli Keraban» («İnatçı Keraban») ady bilen

terjime edilen bu eser Žýul Werniň beýleki kitaplaryndan has gowşak ýazylypdyr.

Žýul Wern bilen Soltan Abdylhamydyň arasynda gatnaşyk bolup-bolmandygyny bilemzok. Ýöne soltanyň grek gozgalaňy wagtynda Žýul Werniň türk hökümetine sögünip ýazan hatyny okandygy welin mälim. Şular ýaly sebäpler ortada keserip durka soltanyň onuň bilen gyzyklanmagy mümkin däl ýaly bolup görünýär.

Ahmet Mithat ependi / Fotosurat: «Derin Tarih»

Başga ýurtlaryň çeşmeleri bir ýana goýlanda, Soltan Abdylhamydyň iň köp okan detektiw hekaýalarynyn awtory Ahmet Mithat ependidir.

Soltanyň tabşyrygy bilen birnäçe detektiw eserleri ýazan Ahmet Mithat ependi şol bir wagtyň özünde «Ýyldyz» köşgüniň metbugat wekili bolup işläpdir.

Ahmet Hamdi Tanpynar «täze döwrüň press-sekretary» («Yeni Devrin Sözcüsü») diýip atlandyran Ahmet Mithat ependi barada şeýle gürrüň berýär:

«Mithat ependäki jikme-jikligi bize belli däl bu

gyzyklanmalara derek diýseň agyr ýumuş buýrulypdy. Ol Mithat paşany sürgün bilen başlan we Mejlisi-Mebusanyň bir müddet üçin 33 ýyl jemgyýetçilik nepagasy bilen gutaran Abdylhamydyň iljinji agdarlyşyň hökümeti efkary-umumyýäniň garşysynda zerur hadysa ýagdaýynda görkezip biljek we aýratynam köşgüň rus urşunda goşunlaryň hereket edip bilme erkinlihini gadagan edip biljek görnüşde ygtyýarlyklaryny makul we ýerlikli iş ýaly öwürdi».

(Ahmet Hamdi Tanpynar «XIX asyr türk edebiýatynyň taryhy» / «19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi»).

Gürrüň gürrüni açýar. Mesele Soltan Abdylhamyt bolanda, makalanyň nirä çenli uzakagy-da belli däl. Şonuň üçin şu ýerde säginip, sözümiň başyna gaýdyp gelsek:

Biziň pikirimizçe Soltan Abdylhamyt ser Artur Konan Doýl bilen ýüzbe-ýüz görüşmändir. Beýleki bir tandan bu duşuşygyň bolmandygynyň düýp sebäbi soltan köşgüniň çeper eserlerde ulanylma ünjüsi bolup bilmez.

Soltan Abdylhamydyň ofis hökmünde ulanan dört sany kitaphanasy bolupdyr. Eger ol islese, şol kitaphanalaryň birinde arkaýynlykda ýazyjy bilen duşuşybam bilerdi. Şeýle-de bolsa söýüp okan ýazyjysy bilen mümkinçiligi barka nämüçin görüşmändiginiň jogabyny-da heniz anyklap bilemzok.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

@MMazlumcel

celikmehmedmazlum@gmail.com

Çarşenbe, 23.02.2022 ý. Taryhy makalalar